

Залеток Н.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

СТАНОВИЩЕ БРИТАНСЬКИХ ТА РАДЯНСЬКИХ ЖІНОК У СУСПІЛЬСТВІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ОГЛЯД

Пропри те що міжвоєнний час прийнято вважати періодом низької активності жіночого руху у світових масштабах з тими чи іншими особливостями для кожної конкретної країни, в якій він набув поширення, саме у цей час жінки дедалі більше розширювали свою присутність у раніше недоступних або малодоступних їм сферах і освоювали ті здобутки, які їм принесли попередні десятиліття боротьби. Не оминули впливом жіночу половину населення і реформи 1920–1930-х років на тлі загострення політичної обстановки і назрівання нового збройного конфлікту. У зв'язку із цим вивчення гендерної політики міжвоєнного часу є цікавим як із погляду дослідження здобутків жіночого руху для еволюції статусу жінки у соціумі, так і в контексті проведення паралелей між різними політичними режимами першої половини ХХ ст.

У статті представлено порівняльну характеристику становища жінок у радянському та британському суспільстві міжвоєнного періоду.

Авторка доходить висновку, що соціуми двох країн у 1920–1930-х роках мали низку спільного у сфері гендерної рівності, попри те що політика їхніх урядів у багатьох питаннях розходилася. Так, рівень політичного представництва жінок у Великій Британії був дуже низьким і уряд не намагався його збільшити, тоді як у СРСР проходили ініційовані «зверху» кампанії із залучення жінок до партії, на керівні посади підприємств і владних структур. Однак суспільства обох країн реагували негативно на входження жінок до політичної та управлінської сфер. Жіночий рух у Великій Британії був значно менш активний, аніж у 1900–1910 рр., однак залишався самостійною низинною ініціативою. Водночас у СРСР жіночий рух фактично перетворився на одне з численних знарядь влади з управління соціумом. В обох країнах спостерігалися проблеми з рівною оплатою праці жінок. Для обох соціумів у 1930-х роках було характерне посилення впливу традиційних цінностей.

Ключові слова: становище жінки, жіночий рух, суспільні ролі, Велика Британія, Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР).

Постановка проблеми. Перша половина ХХ ст. запам'яталася достатньо кардинальними ліберальними змінами для жіночої половини людства у багатьох країнах світу, адже саме тоді багато з них здобули, принаймні де-юре, низку прав у політичній, майновій, шлюбно-сімейній, освітній, трудовій та інших сферах. Водночас перед жінками постало і чимало вельми складних викликів – від освоєння нових можливостей для самовираження у патріархальному середовищі до необхідності разом із чоловіками боронити інтереси своїх держав у двох найбільших в історії людства світових воєнних конфліктах. І хоча міжвоєнний час вважається періодом «затишшя» у жіночому русі, не варто забувати, що саме тоді жінки багатьох держав дедалі більше розширювали свою присутність у раніше недоступних або малодоступних їм сферах. Також 1920–1930-ті роки ознаменувалися суттєвими реформами, які так чи інакше відбилися на житті усього населення на тлі загострення політичної обстановки і

назрівання нового збройного конфлікту. У зв'язку із цим вивчення гендерної політики міжвоєнного часу є цікавим як із погляду дослідження здобутків жіночого руху для еволюції статусу жінки у соціумі, так і в контексті проведення паралелей між різними політичними режимами першої половини ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ті чи інші аспекти статусу жінки у СРСР у міжвоєнний період виступили предметом досліджень Н. Земзюліної [2], Н. Козлової [3], О. Костюшевої [6], М. Старуш [11], Ш. Фіцпатрік [13], І. Юкіної [14]. Вивченням британського суспільства у контексті гендерної рівності та прав жінок займалися С. Брук [18], Б. Брукс [19], Д. Копельман [22], В. Гарсайд [23], Г. Джонс [25], С. Нестерова [10], Н. Степанова [12] та ін. Масштабні порівняльні дослідження статусу жінок у тоталітарних та демократичних державах у доступній нам літературі відшукати не вдалося. Зазвичай дослідники якщо і проводили порівняльні студії, то вибирали

для цього країни з однаковим політичним режимом. Яскравим прикладом є робота Е.Т. Аллен «Жінки Європи ХХ століття» [16]. Вчена розподілила країни для порівняння становища жінок у їхніх соціумах у міжвоєнний період на дві великі групи: демократичні; авторитарні і тоталітарні. Проте якщо всередині демократичної групи їй удалося віднайти багато спільних тенденцій, то з другою групою справа виявилася значно складнішою, адже тамтешні режими не були настільки однорідними. У зв'язку із цим Е.Т. Аллен довелося поділити цю групу на три підгрупи (тоталітарний СРСР, авторитарні режими, тоталітарні держави правого спрямування) і викласти результат свого наукового пошуку, майже не вдаючись у порівняння між підгрупами. На нашу думку, сама необхідність подібного поділу поряд із наявністю низки спільних для демократичних та недемократичних режимів тенденцій у досліджуваній сфері свідчить про те, що під час дослідження гендерної політики різних держав у першій половині ХХ ст. поділяти їх за режимом правління не зовсім коректно. Принаймні як такі, які непридатні для порівняння між собою. Спроба зіставлення стану справ та політики у гендерній сфері в тоталітарних та демократичних країнах дала б змогу краще дослідити сутність їхніх владних режимів і глибше дослідити суспільні процеси в різних країнах в означений часовий проміжок.

Постановка завдання. Мета статті – охарактеризувати та порівняти становище жінок у радянському та британському суспільствах міжвоєнного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи про тенденції участі британок у політичному житті в міжвоєнний період, констатуємо, що кількість обраних до Палати Громад 1920–1930-х роках на загальних виборах була низькою і коливалася в межах 0,3–2,4% [28, с. 9]. З огляду на це, твердити про вельми суттєвий вплив парламентарок на політичне та суспільне життя немає підстав. До того ж нерідко ці депутатки виступали рупором «традиційних цінностей», які ще глибше вкорінювали стереотипи щодо жіноцтва у британському суспільстві. Колеги-чоловіки неприязно прийняли перших депутаток у Палаті громад. Наприклад, Н. Астор розповідала, що деякі з її давніх знайомих припинили вітатися з нею. Окрім того, вона на довгі роки стала мішенню для критики відомого політика В. Черчилля, який після входження леді Астор до когорти парламентарів заявив, що розглядає це «... як її вторгнення до його ванної кім-

нати...» [12, с. 32–33]. Щодо жінок у політиці побувала низка стереотипів. Наприклад, депутат від Енфілда полковник Р. Апплін у 1928 р. переконував, що жінки надмірно емоційні і жодна з них ніколи не зможе обійняти посаду міністра фінансів [24].

Більшовики ж уважали, що інтереси жінок із робітничого прошарку фактично збігалися з інтересами чоловіків того самого прошарку. Вони протиставлялися інтересам тих представників суспільства, яких радянська влада класифікувала як «пригноблювачів» трудящих. У контексті жіночого руху яскравим прикладом є той факт, що більшовички ще до революції не хотіли об'єднуватися з представницями жіночих організацій іншого спрямування, ба більше, намагалися представити своїх «буржуазних» колег у негативному світлі [27, с. 131].

У 1920–1930-х роках радянська влада не збиралася нехтувати жінками як силою, яку можна використати для розбудови держави в багатьох сферах, а тому відповідним чином вибудовувала свою пропаганду. Їх заохочували вступати до Комуністичної партії, балотуватися до органів місцевої влади, брати участь у діяльності Рад народних депутатів тощо. В. Ленін у 1920 р. відкрито агітував за участь жінок у виборах та збільшення їх кількості серед керівництва підприємств та у владних структурах [8, с. 105–106]. При цьому до участі у політичному житті заохочували малоосвічених виходиць із пролетаріату: селянок, робітниць, дружин робітників. Інтелігенцію на перших порах не залучали [11, с. 62–63]. У 1920-х роках при партійних органах почали створювати так звані «жіночі відділи» («жінвідділи») – «самостійні відділи комітетів компартій із пропаганди серед трудящих жінок комуністичних ідей, із залучення робітниць, наймичок і біднячок-селянок до партії, з висунення робітниць і селянок на керівну роботу» [7, с. 42].

Попри численні заходи з їх просування спочатку суспільство досить неохоче сприймало жінок як провідників політичних змін. Українська дослідниця Н. Земзюліна подає текст доповідної записки Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УРСР щодо результатів перевірки роботи із залучення жінок до соціалістичного будівництва. У документі чітко зазначено, що членів та голів сільрад жіночої статі відверто саботують їхні колеги-чоловіки. Зафіксовано факти, коли чоловіки забороняли своїм дружинам брати участь у зборах сільрад. Проте уряду вдалося досить швидко збільшити присутність жінок у

місцевих органах влади у міжвоєнний період. Відбувалося це переважно шляхом «рознарядки». За період із 1923 по 1927 р. їхня чисельність у сільрадах УСРР зросла з 2% до 10% [2]. Жінвідділи були ліквідовані Постановою ЦК ВКП(б) від 5 січня 1930 р. «Про реорганізацію апарату ЦК ВКП(б)».

Функції жінвідділів перейняли жіночі сектори, які більше орієнтувалися на загальнодержавні інтереси, ніж на суто жіночі. Офіційна версія ліквідації жінвідділів, викладена Л. Кагановичем, – досягнення високих рівнів представництва жінок у профспілках, фабрично-заводських комітетах, партійних комітетах тощо, і оформлення їх у «солідні групи, які вже не потребують опіки» [цит. за: 3, с. 40–41]. Однак у науковій спільноті існує точка зору, яка видається нам більш правдоподібною. Згідно з нею, на певному етапі жінвідділи почали становити загрозу для влади, оскільки сприяли формуванню особистості жінки як незалежного члена суспільства [наприклад, див.: 14; 6, с. 81].

Жінкам радянських країн на перших порах складно було проявити себе в політиці, адже серед них був надзвичайно великий відсоток неграмотних: тільки в УСРР на початку 1920-х років вони становили 75% серед усіх неписьменних [2]. З іншого боку, їхня малоосвіченість була благодатним ґрунтом для насадження «правильних» поглядів та життєвих пріоритетів, тому зроблена владою «рад» ставка невдовзі була дуже щедро винагороджена, зокрема й у вигляді великої кількості добровольців у роки Другої світової війни, готових не вагаючись захищати не тільки Батьківщину, а й панівний режим. Дослідниця Н. Козлова влучно підмітила, що «завдяки інтенсивній державній політиці по роботі з жіночим населенням в 20-х роках ХХ ст. з аморфної жіночої маси вийшов адресний сегмент підконтрольного псевдогромадянського суспільства тоталітарної радянської системи» [3, с. 41].

Аналізуючи спільне та відмінне у розвитку жіночого руху в міжвоєнний час, мусимо констатувати, що у Великій Британії він уже не був настільки потужним і масштабним, як на початку століття. Усередині нього точилися запеклі дебати щодо подальших напрямів діяльності, унаслідок чого відбувся розкол на «старих» та «нових» феміністок. Перші ратували за дотримання принципів рівності статей у всіх сферах життєдіяльності. Другі ж виступали за дискримінаційні реформи, акцентували увагу на відмінностях жінок та чоловіків і вважали, що інтереси жінок потрібно обсто-

ювати з урахуванням того факту, що їхньою основою суспільною роллю є материнство [26, с. 12; 22, с. 227]. Однак у Великій Британії це був цілком самостійний рух, чого не можна сказати про Радянський Союз. Жіночий рух як такий із приходом більшовиків перетворився на знаряддя влади для просування вигідних їй ініціатив. У сучасних працях, присвячених дослідженню жіночого руху 1920–1930-х років, уже на етапі визначення предмету стає чітко зрозуміло, що вивчатися буде не «низова ініціатива», оскільки в союзних республіках її просто не було через тоталітарний характер панівного режиму, а чітко зрежисований і координований «зверху» партійний проєкт.¹

Форми розвитку феміністичного руху у СРСР, особливо у 1930-х роках, суворо контролювала і використовувала у власних цілях влада, що не залишало місця для творчості поза інтересами партії. Наприклад, дослідниця І. Юкіна справедливо зазначає, що «рух дружин господарників, інженерів і техніків важкої промисловості, що з'явився вперше при Наркоматі важкої промисловості в 1934 р., ніяк не може розглядатися як самодіяльна і самостійна ініціатива жінок. Він так само, як і Делегатський рух, був запущений «зверху» і не мав навіть найменшого шансу вийти на рівень самостійного розвитку» [14, с. 453].

Непересічне місце на порядку денному обох країн займало питання жіночої зайнятості. Можна констатувати, що проблема була однією з ключових для обох суспільств. Так, у Великій Британії у міжвоєнний період чимало списів було зламано під час обговорення організації жіночої праці та її оплати. Зокрема, «старі» феміністки не вважали за доцільне прописувати на законодавчому рівні м'якші умови праці для жінок, адже це, на їхню думку, матиме наслідком ставлення до них як до неповноцінних осіб. Однак коли почали з'ясовувати думку робітниць із цього приводу, з'ясувалося, що серед них багато прихильниць такого протекціонізму, як й ідеалізації сімейного укладу, за якого чоловік виступає у ролі годувальника, а жінка – у ролі матері та дружини, яка бере на себе всю репродуктивну працю [15, с. 275; 26, с. 12].

Ще після завершення Першої світової війни жінок почали витісняти з тимчасово освоєних ними під час воєнної кампанії високооплачуваних сфер зайнятості, й у наступні десятиліття тен-

¹ Предметом дисертаційної роботи Ю. Костенко «Женское движение в России в 1920–1930-е гг.» визначено «державну політику щодо жінок, діяльність ініційованих та підтриманих партією жіночих організацій та рухів, процес складання нової ментальності радянських жінок» [4, с. 3].

денція посилилася. Гостро у міжвоєнний період у Великій Британії постала проблема безробіття. У зв'язку із цим дискримінаційні практики влади проявилися у нерівних умовах призначення державної допомоги по безробіттю, яка для жінок становила 12 шилінгів, а для чоловіків – 15, відповідно до «Закону про національне страхування» (1920 р.). Ба більше, влада намагалася витіснити британок до менш престижних сфер зайнятості. Яскравим прикладом такої політики можна вважати той факт, що жінка не могла претендувати на виплату по безробіттю, якщо відмовлялася йти працювати домашньою прислугою. Для чоловіків таке правило не діяло, адже домашнє услужіння належало до так званих «жіночих» сфер зайнятості [23, с. 37].

Не був британський соціум готовий і до запровадження рівної оплати праці чоловіків та жінок. Так, під час обговорення встановлення рівної заробітної плати для обох статей на державній службі у квітні 1936 р. у Палаті Громад ініціатива не знайшла необхідної підтримки серед парламентарів. І це попри те, що новація не потребувала надто великих коштів, країна могла собі це дозволити, про що зазначалося під час дебатів. А причиною провалу пропозиції стали стійкі упередження й опозиція з боку багатьох членів уряду на чолі з прем'єр-міністром С. Болдуїном. Система аргументації базувалася на двох переконаннях. Перше – жінки менш ефективні працівники, ніж чоловіки, оскільки, згідно зі статистикою, у середньому на рік брали на чотири дні більше відпустки за станом здоров'я. До того ж, одружившись, жінки мусили полишати роботу², тому інвестувати в таких працівників роботодавці не хотіли [21, с. 2037–2038]. Друге – бачення соціумом місця та ролі жінки у суспільстві загалом. Секретар міністерства фінансів В. Моррісон переконував, що одружених жінок обурював той факт, що самотні британки мали вищий рівень життя, ніж більшість одружених чоловіків. Чиновник наголосив, що британки здебільшого користуються фінансовою підтримкою своїх чоловіків чи батьків, а тому рівної оплати не потребують [21, с. 2057].

Водночас у СРСР для жінок також не були створені рівні умови на ринку праці. Хоча офіційно в країні запровадили рівну оплату для жінок та чоловіків, і на папері вони мали рівний доступ до освіти та більшості професій. Проте на практиці відбувалося витіснення жінок у малоопла-

чувані сфери на тлі тяжкої економічної ситуації багатьох родин і необхідності пошуку роботи для дедалі більшої кількості жінок. За даними Ш. Фіцпатрік, «у 1930-х роках майже десять мільйонів жінок уперше з'явилися на ринку праці, багато з них залишилися єдиною годувальницею сім'ї, яка часто складалася з матері, одного-двох дітей і незамінної бабусі, яка веде господарство. Завдання годувальниць аж ніяк не полегшував той факт, що жінок уважали за краще брати на малокваліфіковану, малооплачувану роботу» [13, с. 169].

У 1939 р. у СРСР частка жінок на ринку праці становила 43%³, із них у галузях матеріального виробництва – 44% (із них у промисловості, будівництві, транспорті та зв'язку – 40%, у сільському господарстві – 52%, у торгівлі, громадському харчуванні, заготовленні, матеріально-технічному постачанні та збуті – 41%), у невиробничих галузях – 49% (у науці, освіті та охороні здоров'я – 60%). Активно фемінізувалися освітня та медична сфери: у 1937 р. частка жінок у загальній кількості лікарів⁴ становила 51%, а в 1940 р. цей показник зріс до 60% [1, с. 80, 125].

Притік жінок на ринок праці був насамперед вигідним владі з економічного погляду, тому вона активно пропагувала погляди, згідно з якими зайнятість є основою їх емансипації. Проте, за влучним висловом Ю. Костенко, «орієнтація всіх членів сім'ї на участь у суспільному виробництві за незначної участі чоловіків у домашньому господарстві і вихованні дітей та відсутність механізації домашньої праці, не підкріплена розвитком служби побуту та громадського харчування, стали перешкодою для рівноправного і повноцінного включення жінок у професійну діяльність, а державні програми, які розроблялися у цьому напрямі, не зуміли усунути «подвійне навантаження» на жінок» [5]. Фактично під гаслами емансипації радянські жінки стали лише дешевим і вигідним трудовим ресурсом для втілення амбітних планів влади в економічній сфері.

Попри те, що в радянському суспільстві від самого початку пропагували образ жінки, яка бере активну участь у суспільному житті, політиці та управлінні, традиційні уявлення про неї як хранительку домашнього вогнища, відповідальну за затишок і побут у сім'ї нікуди не поділися. Від жінок і надалі вимагали вміння створити «куль-

² Так звана «шлюбна заборона» – дискримінаційна практика, відповідно до якої одружені жінки не мали обіймати певні посади – для держслужбовців була скасована лише у 1946 р.

³ Без урахування членів сімей колгоспників, робітників і службовців, що були працевлаштовані в особистому підсобному сільському господарстві.

⁴ Без стоматологів та військовослужбовців.

турну» домашню обстановку, де голова родини міг розслабитися, повернувшись з відповідальної роботи» [13, с. 102–103].

Ю. Костенко вказує на пропаганду різних соціальних ролей для чоловіків та жінок у Радянському Союзі у 1920–1930-х роках: жінки мали бути «трудівницями», «господинями» та «матерями», а чоловіки – «тружениками», «захисниками» та «воїнами». Однак «труженики» мали більше привілеїв, аніж «трудівниці», адже їх значно охочіше приймали на престижну роботу з високою оплатою, призначали керівниками тощо [5].

Також у 1930-х роках у СРСР стався зсув у бік посилення впливу традиційних цінностей. Саме у цей час з одного полюса на інший змінилося ставлення до сім'ї. У 1920-х роках молоді комуністи її відкрито вважали буржуазним пережитком минулого, виступали за сексуальну свободу чоловіків та жінок, засуджували стиль життя домогосподарок і серйозно задумувалися про делегування обов'язків з виховання підростаючого покоління державним дитячим будинкам, а зрілі хоча й були значно стриманішими, проте радикальних заходів для захисту сімейних цінностей теж не вживали. Однак у 1930-х роках у суспільній свідомості відбувається поворот на 180 градусів – до захисту сім'ї і пропаганди материнства. Утілюється він у забороні абортів, ускладненні процедури розлучення, пільгах для багатодітних матерів та засудженні горе-батьків. Жінки зображалися благородними і терплячими хранительками домашнього вогнища, яким протиставлялися егоїстичні і безвідповідальні чоловіки, які нерідко нехтували власною сім'єю [13, с. 172–173; 5].

У СРСР дискусія щодо заборони абортів вибудовувалася насамперед навколо матеріального достатку, а не бажань жінки чи подружжя. І населення загалом не виступало категорично за заборону абортів, погоджуючись здебільшого, що коло обставин, за яких він дозволений, не варто обмежувати тільки медичними показаннями. Лунали пропозиції брати до уваги фінансове становище вагітної, наявність дітей тощо. Однак влада прагнула підвищити народжуваність і всі ці пропозиції відкинула, видавши у 1936 р. постанову про заборону абортів, дозволивши їх тільки у зв'язку із «загрозою життю та здоров'ю жінки» та наявністю у жінки спадкових захворювань [13, с. 185–187].

Так само навколо матеріальної спроможності забезпечувати дітей усім необхідним вибудовувалася дискусія щодо абортів та контролю над народжуваністю й у Великій Британії. Законо-

давчо аборти, як і використання контрацептивів, були заборонені. Проте у 1920-х роках у суспільстві починають дедалі активніше порушувати питання щодо скасування або хоча б послаблення цих заборон, адже за «Законом про злочини проти особи» (1861 р.) було заборонено будь-які аборти без жодних винятків. Тому для багатьох британських жінок реаліями міжвоєнного періоду були висока смертність унаслідок численних полохів та підпільні аборти, які завдавали серйозної шкоди здоров'ю, а іноді закінчувалися смертю. У 1930-х роках це посилювалося ще більшою фінансовою скрутою на тлі безробіття, спричиненого Великою депресією. Активісти намагалися переконати владу бодай дозволити розповсюджувати інформацію щодо засобів контрацепції, однак перебування серед керівництва «ревних вірян», наприклад в особі міністра охорони здоров'я Дж. Уїтлі [20, с. 86], та загалом упереджене ставлення до будь-яких заходів, які потенційно можуть зменшити народжуваність, тривалий час були непереборною перешкодою для цього. У 1930 р. вдалося добитися дозволу для медичних закладів надавати таку інформацію тільки заміжнім жінкам, які вже мали дітей і за станом здоров'я могли не пережити ще одних пологів [25, с. 77–78]. Напередодні, у 1929 р., унаслідок ухвалення «Закону про збереження життя немовлят» аборт усе ж був дозволений, але тільки у разі загрози життю матері. Наприклад, достатніми підставами для легального абортів були нефрит, онкологічне захворювання, епілепсія, божевілля тощо [18, с. 432; 19, с. 16].

Показово, що в 1930-х роках відбуваються зміни й у сфері індивідуального самовираження. Наприклад, якщо у СРСР у 1920-х роках суспільно активні жінки намагалися наслідувати стиль одягу чоловіків – полюбили носити англійські костюми та краватки, й їм ніхто не забороняв це робити, то у 1930-х роках указівкою «зверху» на них починають чинити тиск, спонукаючи до зміни стилю на кардинально протилежний, жіночий [13, с. 113–114]. Водночас у Великій Британії в епоху Проспериті (1920-ті роки) серед молодих жінок поширилося флєпперство (з англ. flapper – «хлопавка»). Флєппери досить відверто вдягалися (короткі спідниці, брюки, сукні прямого крою), яскраво фарбувалися (раніше яскравий макіяж уважався атрибутом жінок легкої поведінки), коротко стриглися, вживали спиртне, курили, самостійно керували автівкою і значно вільніше, ніж їхні посестри попередніх десятиліть, поводити себе у стосунках із чоловіками. Проте такий

стиль життя практично припинив своє існування з крахом на фондовій біржі у 1929 р. і початком Великої депресії (1930 р.).

Загалом же станом на 1920–1930-ті роки образ вікторіанської жінки у Великій Британії все ще мав вплив на соціум, однак поступово відходив у небуття. Офіційне і масштабне влиття жінок до ринку праці, їхня участь у суспільному житті, набуття політичних прав та інші зрушення виходили далеко за межі образу «ангела в домі» (за однойменною поемою К. Петмора «Ангел у домі»). На думку російської вченої С. Нестерової, у цей період «головним результатом еволюції уявлень про жінку було руйнування жорсткої межі між публічною і приватною сферами діяльності. Новий ідеал кардинально відрізнявся від вікторіанського стереотипу, він надавав жінкам більше самостійності у виборі сфери діяльності, а також інтелектуальну й економічну свободу» [10]. Загалом підтримуючи цю точку зору, зазначимо, що, на нашу думку, твердити про свободу жінок у будь-якій сфері на той час було аж надто вже гучно. Адже тиск і контроль із боку суспільства лише дещо послабився і призвів до нових дискримінаційних практик, наприклад необхідності зносити подвійний тягар оплачуваної та неоплачуваної зайнятості, «шлюбної заборони» (заборони для одружених жінок обіймати певні посади), упереджень щодо здобування особами жіночої статі певних освітніх спеціальностей і вищої освіти загалом тощо. Так, серед тих, хто здобув перший ступінь вищої освіти у 1920, 1930 та 1938 рр., було 27,8%, 28,8% та 24% жінок відповідно. Однак, коли йдеться про докторат, цей показник був нижчий із тенденцією до суттєвого падіння – 24,7%, 15%, 11% відповідно [17, с. 20]. Низькою була кількість жінок, що мали вищу освіту, й у СРСР. У 1927–1928 н. р. їхня частка у загальній кількості студентів вищих та середніх спеціальних навчальних закладів становила 28% [1, с. 59]. А станом на 1939 р. з 1 000 жінок п'ять мали закінчену вищу освіту, водночас ана-

логічний показник для чоловіків становив 11 на 1 000 осіб чоловічого населення; середню освіту (повну чи неповну) мали 85 жінок та 116 чоловіків на 1 000 населення відповідної статі [9, с. 122]. Тобто наприкінці 1930-х років як у Великій Британії, так і в СРСР усе ще спостерігався суттєвий дисбаланс у рівні освіченості чоловіків та жінок на тлі низької кількості здобувачів вищої освіти обох статей.

Висновки. Отже, у міжвоєнний період британські жінки становили вкрай низький відсоток серед депутатів Палати Громад. Ставлення до них із боку колег-чоловіків було неприязне, щодо них побутувала низка стійких стереотипів, які негативно впливали на їхню кар'єру. Особливих кампаній із заохочення жінок до участі у великій політиці у цій країні не проводилося на відміну від СРСР. Радянський уряд покладав великі надії на жінок як потужний робочий ресурс, яким легко управляти, а тому вживав масштабних заходів із залучення їх до партії, на керівні посади підприємств і владних структур. Однак ставлення суспільства до жінок на керівних посадах у міжвоєнний період часто було негативне, як і у Великій Британії.

Аналізуючи спільне та відмінне у розвитку жіночого руху в міжвоєнний час, мусимо констатувати, що у Великій Британії він суттєво пішов на спад порівняно з попередніми десятиліттями, однак залишався самостійною низинною ініціативою. Водночас у СРСР жіночий рух фактично перетворився на одне з численних знарядь влади з управління соціумом.

В обох країнах спостерігалися проблеми з рівною оплатою праці жінок. Так, у Великій Британії не були готові запровадити її принаймні на папері, а в Радянському Союзі – реалізувати це на практиці, адже там так само спостерігалось витіснення жінок у малооплачувані сфери на тлі важкої економічної ситуації. Також обидва суспільства у 1930-х роках відчували на собі посилення впливу традиційних цінностей.

Список літератури:

1. Женщины и дети в СССР : статистический сборник. Москва, 1969. С. 80, 125.
2. Земзюлина Н. Женщины в системе государственного управления в СССР в 20–30-х годах XX века. URL: <https://bit.ly/3teRENw> (дата обращения: 25.01.2021).
3. Козлова Н.Н. Гендерная модернизация советской политической системы: институциональный аспект. *Женщина в российском обществе*. 2011. № 4. С. 38–42.
4. Костенко Ю.А. Женское движение в России в 1920–1930-е годы : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. Москва, 2006, 26 с.
5. Костенко Ю.А. Женское движение в России в 1920-1930-е годы : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.00. Москва, 2006. 336 с. URL: <https://bit.ly/36ScOBN> (дата обращения: 25.01.2021).
6. Костюшева Е.К. Женотделы и феминизм. *Женские и гендерные исследования*. 2000. Вып. 5. С. 72–82.

7. Малая советская энциклопедия. Москва : Советская энциклопедия, 1930. Т. 3. 927 с.
8. Маркс К., Энгельс Ф., Ленин В.И. О женском вопросе. Москва : Политиздат, 1971. 224 с.
9. Население СССР : справочник / под общ. ред. Л.М. Володарского. Москва : Политиздат, 1983. 191 с.
10. Нестерова С.А. Образ английской и американской женщины в представлении современников: последняя треть XIX – начало XX веков : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03. Самара, 2004. 187 с. URL: <https://bit.ly/39TUz0P> (дата обращения: 25.01.2021).
11. Старуш М.И. К истории «женского вопроса» в СССР в первые постреволюционные годы. *Вестник Московского государственного университета культуры и искусств*. 2011. № 5. С. 59–64.
12. Степанова Н.М. Феминизм в британской политике. *Великобритания после всеобщих выборов 2001 г.: результаты и тенденции* : материалы «круглого стола». Москва : Институт Европы РАН, 2002. С. 32–37.
13. Фицпатрик Ш. Повседневный сталинизм. Социальная история Советской России в 30-е годы: город. Москва : РОССПЭН, 2001. 336 с.
14. Юкина И. Русский феминизм как вызов современности. Санкт-Петербург : Алетейя, 2007. 544 с.
15. Alberti J. «A symbol and a key». *The suffrage movement in Britain, 1918-1928 // Votes for Women*. London and New York : Routledge, 2000. P. 267–290.
16. Allen A.T. *Women in twentieth-century Europe*. Basingstoke ; New York : Palgrave Macmillan, 2008. 208 p.
17. Bolton P. *Education: Historical statistics (SN/SG/4252)*. House of Commons Library. London, 2012. 20 p.
18. Brooke S. «A New World for Women»? Abortion Law Reform in Britain during the 1930s. *The American Historical Review*. 2001. № 106 (2). P. 431–459.
19. Brooke S. *Abortion Law Reform 1929-68. The Abortion Act 1967* / edited by M. D. Kandiah and G. Staerck. London : Institute of contemporary British history, 2002. P. 15–21.
20. Brookes B. *Abortion in England 1900-1967*. London : Routledge, 2012. 208 p.
21. Civil service (women, pay) (1 April 1936). *Hansard, the Official Report of debates in Parliament*. 1936. Vol. 310. cols. 2017–2096.
22. Copelman D.M. *London's Women Teachers: Gender, Class, and Feminism, 1870-1930*. New York : Routledge, 1996. 286 p.
23. Garside W.R. *British Unemployment 1919-1939 : A Study in Public Policy*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 432 p.
24. Griffin B. Thatcher and the glass ceiling. URL : <https://bit.ly/39Cw8EZ> (date of the request: 25.01.2021).
25. Jones H. *Women in British Public Life, 1914–50 : Gender, Power and Social Policy*. London and New York : Routledge, 2014. 280 p.
26. Kinnear M. *Margaret McWilliams: An Interwar Feminist*. London : McGill-Queen's University Press, 1991. 210 p.
27. Shnyrova O. *Feminism and Suffrage in Russia: Women, War and Revolution 1914-1917. The Women's Movement in Wartime. International Perspectives, 1914–19* / ed. Alison S. Fell, Sharp I. London: Palgrave Macmillan, 2007. P. 124–140.
28. *Women in the House of Commons*. London : House of Commons Information Office, 2010. 12 p.

Zalietok N.V. STATUS OF BRITISH AND SOVIET WOMEN IN SOCIETY IN THE INTERWAR PERIOD: A COMPARATIVE REVIEW

Despite the fact that the interwar period is considered a period of low activity of the women's movement in the world with one or another feature for each country in which it became widespread, at this time women increasingly expanded their presence in previously inaccessible areas, exercised the achievements of the previous decades of struggle. The reforms of the 1920s and 1930s against the background of the aggravation of the political situation and the maturing of a new armed conflict have also impacted on the female half of the population. In this regard, the study of gender policy in the interwar period is interesting both for studying the impact of the women's movement on the evolution of women's status in society, and in the context of drawing parallels between different political regimes of the first half of the twentieth century.

The article presents a comparative description of the position of women in Soviet and British societies of the interwar period.

The author concludes that the societies of the two countries in the 1920s and 1930s had a lot in common in the field of gender equality, despite the fact that the policies of their governments differed on many issues. Thus, the level of political representation of women in Great Britain was very low and the government did not try to increase it, while in the USSR there were top-down campaigns to attract women to the party and leading positions in enterprises and government. However, the societies of both countries reacted negatively to the entry of

women into the politics and management. The women's movement in Great Britain was much less active than in 1900-1910, but remained an independent grass roots initiative. At the same time, in the USSR, the women's movement has in fact become one of the many tools of political powers to govern society. Problems with equal pay for women were observed in both countries. Both societies in the 1930's were characterized by increasing influence of traditional values.

Key words: *position of women, women's movement, social roles, Great Britain, Union of Soviet Socialist Republics (USSR).*